

# Slovenski Pravnik

Leto XLVII.

Ljubljana, aprila 1933.

Št. 3. — 4.

## Zastaranje

(po pravnih redih slovanskih držav).

Prof. Lapajne, Ljubljana.

### Uvod.

Namen tej razpravi je, primerjati norme zastaralnih pravnih redov, ki veljajo v današnjih slovanskih državah; ugotoviti, katere teh norm so si enake, katere različne; pri zadnjih odtehtati pravilnejše od manj pravilnih; poiskati dalje vrzeli primerjanih zastaralnih pravnih redov in jih skušati pravilno izpolniti; končno, prispevati k predhodnemu slovstvenemu delu za čim večje vsebinsko zbližanje zastaralnega prava slovanskih držav.\*

Primerjam vse poglavitne, v slovanskih državah veljavne zakonike in zakone, in sicer: code civil (1804), občni drž. zak. stare Avstrije (1811), srb. gradj. zak. (1844), črnogorski imov. zak. (1888), nem. drž. zak. (1896) in bulgarski specijalni zakon o »davnosti« (1897 z dopoln.). Od načrtov pritegnem onega k čl. o. d. z. (1931). Dasi so ti pravni viri le v skromni meri slovanskega porekla, vendar ni dvoma, da zastaranje k Slovanom ni bilo importirano, ampak da je od nekdanj ustrezalo njih lastnemu pravnemu prepričanju. To dokazujejo izvirni nazivi, ki jih poznajo vsi za ta pravni institut in ki so docela različni od romanske *prescriptio* in germanske *Verjährung*. Poljaki pravijo *zastaranju*, *przedawnienie*, Čehi *promlčeni*, Rusi in Bulgari *davnost*, Srbi in Hrvati *zastarellost*, Slovenci *zastaranje*. Podrobne norme za zastaranje niso nikjer narodnega porekla, ampak delo juristov.

Predmet primerjanja bo le zastaranje (*prescription extinctive*, *Verjährung*), ne tudi priposestvovanje (*prescription acquisitive*, *Ersitzung*). To poudarjam, ker je v zgodo-

\* Enak cilj si postavljajo vsi referati, namenjeni vseslovanskim pravnim kongresom, katerih prvi se bo vršil jeseni 1933 v Bratislavi.

vini pravna veda smatrala zastaranje in priposestvovanje za dve, h k r a t u nastopajoči posledici iste činjenice (poteka časa). Zato je uporabljala za oba instituta en sam naziv (prescription: extinctive ozir. acquisitive, Verjährung: erlöschende odn. erwerbende) in ju je tudi skupno urejevala na istem mestu zakonikov, kar vidimo še na code civilu, o. d. z.-u, grdj. zak. in blg. spec. zak. o davnosti. Mlajše zakonodaje (nem. drž. zak. in črn. imov. zak.) so to doktrino opustile in urejujejo oba instituta separatno, vsakega na svojem mestu, kar je pravilneje. Kajti le izjemoma se more pri tzv. translativnem priposestvovanju (pod pogojem enako dolgega zastaralnega in priposestvovalnega roka) pripetiti, da lastninska pravica v istem trenutku, ko jo subjekt s priposestvovanjem pridobi, drugemu radi zastaranja ugasne. Ni pa res, kakor trdi še vedno § 1478 o. d. z. (ne več čsl. nač.), da obsega vsako priposestvovanje zastaranje sc. priposestovane pravice v rokah usukapienovega protivnika; ugasnitev prednikove pravice je marveč preprosta posledica originarnosti priposestovalnega pridobivanja. Še manj je res, da sledi vsakemu zastaranju priposestvovanje zastarane pravice po drugi osebi; nasprotno izginjajo skoro vse zastarane pravice definitivno iz pravnega življenja in ne prehajajo na nikogar (zlasti ne zastarane terjatve, služnosti in dr.). Od stare doktrine zatrjeване notranje zveze med obema institutoma torej ni. — Za njiju separatno normiranje v zakonikih bodočnosti govore še nastopni razlogi: a) Priposestvovanje je način pridobivanja, zastaranje način zgubljanja pravic; razlikovanje med načini pridobivanja in zgubljanja pravic je zahteva zakonske tehnike; b) Zastaranje ima neprimerno širše področje kakor priposestvovanje. Priposestvovati je moči le one redke pravice, ki se dajo posedovati. Zastaranju pa so podvržene malodane vse imovinskopravne pravice, absolutne in relativne, celo neke osebnopravne; c) Predpostavke obema institutoma postajajo v modernih zakonodajah, v nasprotju k nekaterim preživelim, bistveno različne. To velja zlasti v pogledu dobre vere (poštenosti, bona fides), ki se danes za usukapienta vedno terja, dočim se ne terja več za preskribentovega protivnika. V zgodovini pa smo imeli nerazvite zakonodaje, ki so terjale poštenost tudi od preskribentovega protivnika, in druge, ki je niso terjale niti od usukapienta. — Kar do neke mere opravičuje ureditev obeh institutov na istem mestu zakonodaj, je le okolnost, da je mnogo norm za oba instituta po vsebini enakih n. pr. določbe o prekinitvi in zastoju zastaranja in priposestvovanja,

o accessio temporis in dr. A ponavljanju takih določb pri obih institutih se zakonodajec lahko ogne s sklicevanjem.

### Osnovne norme.

Kaj daje povod zastaranju? — Na to prvo in osnovno vprašanje ne daje odgovora nobena primerjanih zakonodaj; tudi neslovanske zakonodaje ne. Le posredno odgovarjajo na vprašanje s tem, da uzakonjujejo za nekatere primere trenutek, ko prične teči zastaralni rok. A te določbe so redke in ne morejo biti nikdar popolne spričo nebroja in nepreglednosti zastaranju podvrženih pravic. Zato vidim v tem, da ni odgovora na vprašanje, kaj daje povod zastaranju (kaj ga »sproži«, »otvori«), prvo in eno poglavitnih vrzeli obstoječih zastaralnih pravnih redov. Bodoče zakonodaje bodo morale to vrzel izpolniti, kajti judikature jo izpolnjujejo praeter legem s težavo in ne vedno pravilno in dosledno.

Odgovor na vprašanje prevzemam iz splošnega prava, po katerem je dajala povod zastaranju »actio nata«. Treba je le, da presadim in prilagodim ta preživeli pojem modernemu civilnemu pravu. Tolmačiti ga v smislu »objektivne možnosti tožbe«, kakor to delajo čl. 631. imov. zak., § 47 blg. zak. in judikati k § 1478 o. d. z., ni noben napredek, ker postavlja tako tolmačenje novo vrašanje, namesto da bi dalo odgovor. Moj odgovor se glasi: Zastaranje povzroči (sproži, otvori) p o š k o d b a pravice (Beschädigung d. R.).

Kaj razumem s to p o š k o d b o? — Vse pravice streme za svojo realizacijo: lastninska za uživanjem, služnostna za izvrševanjem, terjatev za spolnitvijo i. t. d. Dokler se pravice v redu realizirajo, ni povoda za nove norme. A tak povod nastane, čim se pokaže kakršnakoli razlika med stanjem, pričakovanim po vsebini pravice, in med dejansko nastopivšim stanjem n. pr. čim kdo lastnikovo uživanje ovira, ali čim se upre obremenjeni izvrševanju služnosti ali čim dolжник ne spolni terjatve ob dolžnem času, na dolžnem kraju, na dolžni način i. t. d. V vseh takih primerih govorim prav primerno o »poškodovanih« pravicah in nazivam činjenico, ki premeni normalni razvoj pravnega razmerja v *conditio praescriptionis*, »poškodbo«.

Za odpravo poškodbe mora nuditi zakonodajec u s t r e z e n k o r e k t i v. Po občnem pravu je bil ta korektiv v tem, da je nastala (se rodila) akcija. Moderni zovejo isti korektiv »z a h t e v e k« (Anspruch), ki je, kakor actio, materielnopravna pravica obligacijskega značaja, terjatev

na odpravo poškodbe, ki je nastala poškodovanemu upravičencu (preskribentu) zoper protivnika. — Kakor pravice, morajo biti po vsebini različni iz njih poškodb nastajajoči zahtevki. Lastninska in negmotne pravice gredo za očuvanje obstoječega stanja stvari; zato nastane ob poškodbi teh pravic restitucijski zahtevek na vzpostavitev starega stanja (naturalno, kolikor to ni mogoče, civilno). Skoro vse druge pravice gredo za premembo obstoječega stanja (ne le terjatve, tudi absolutnopravne pravice n. pr. služnostne, realna bremena). Te pravice se poškodujejo z nepremembo (nespolnitvijo terjatve, uporom služnostnega obremenjenca i. t. d.); zato nastane poškodovanemu upravičencu institucijski zahtevek (na spolnitev terjatve, nemoteno izvrševanje služnosti i. t. d.).

Razlikujemo dalje med načini poškodbe. V vseh dose-  
danjih primerih je nastala poškodba pravice, in se je iz  
nje razvil (restitucijski ali institucijski) zahtevek radi kr-  
šitve po drugi osebi (Verletzung, v nasprotju k širšemu  
pojmu Beschädigung). A razlika med stanjem, pričakova-  
nim po vsebini pravice, in med stanjem, ki dejansko na-  
stopi, nastane tudi tedaj, kadar upravičenec sam ne iz-  
vršuje pristojne mu pravice n. pr. kadar opusti služnostni  
upravičenec izvrševanje služnosti, ali kadar upnik ne gre-  
iskat k dolžniku terjatve — iskovine. Radi tega drugega  
načina poškodovanja pravic dela slovstvo razliko med dve-  
ma vrstama zastaranja: med zastaranjem zahtevkov (An-  
spruchverjährung) in med zastaranjem radi neizvrševanja  
(Gebrauchsverjährung). Po m. m. to cepljenje zastaranja  
na dve vrsti ni potrebno, kajti tudi zastaranje radi ne-  
izvrševanja izhaja iz poškodbe v gori izvedenem smislu,  
le da gre za samopoškodbo upravičenca. Institut za-  
staranja je torej enoten, povod zastaranju vedno poškodba,  
ta pa more izvirati od druge osebe ali od upravičenca sa-  
mega. V prvem primeru bom govoril o kršitvah, v drugem  
o samopoškodbi pravice. Zgodi se celo, da se poškodujejo  
pravice neodvisno od človeškega dejanja in nehanja, po  
golem naključju n. pr. če odnese narasla voda most, preko  
katerega so izvrševali služnost. Za odpravo samopoškodbe  
seveda ni treba nobenega »zahtevka«, zadostuje marveč, da  
upravičenec izvrševanje zanemarjene pravice zopet po-  
vzame.

Za nekatere pravice velja (navidezna) izjema, da pri-  
čenjajo zastarati brez poškodbe. To so odškodninski  
zahtevki, h katerim štejejo drugi le deliktne in quasi-  
deliktne, jaz tudi quasikontraktualne (ki jih primerneje

nazivam »reparacijske«): gestijske, verzijske, kondikijske, regresne, revokacijske, jamčevalne in dr. Vsi ti odškodninski zahtevki pričenjajo zastarati (objektivno) že s svojim nastankom n. pr. s storjenim deliktom in ne potrebujejo posebne lastne poškodbe n. pr. odklonitve plačila po delinkventu. Vendar je ta izjema (od načela, ki predpostavlja za otvoritev vsakega zastaranja poškodbo pravice) le navidezna in se razlaga iz posebnosti teh pravic. Odškodninski zahtevki nastajajo namreč sami iz kršitve drugih pravic. To je razlog, da ne potrebujejo še posebne, lastne poškodbe, ampak da pričenjajo zastarati z golim nastankom t. j. s kršitvijo druge pravice. Z drugimi besedami: Odškodninski zahtevki so že sami zahtevki v gori izvedenem smislu (korektivi za odpravo poškodb). Zato jih tudi ljudstvo in zakoniki nikdar ne nazivajo »pravice«, ampak dosledno »zahtevki« (Ansprüche).

Kdaj prične teči zastaralni rok? — Zakonodaje, kakor rečeno, ne uzakonjujejo povoda za otvoritev zastaranja, ampak določujejo le za neke primere trenutek, ko prične teči zastaralni rok. To ima dvojne kvarne posledice. Predvsem bi si mogel zakonodajec s tem, da uzakoni splošni povod zastaranja, prihraniti vse določbe o tem, kedaj prične teči zastaralni rok, ki časovno koincidira s povodom zastaranja. Druga, večja kvara je gori omenjena, da zakonodajcu ni mogoče vnaprej videti in uzakoniti vse praksi potrebne trenutke, ko prično zastarati posamezne pravice. Kakor se prepričamo iz nastopnih odstavkov, jih tudi najmlajše in najpopolnejše zakonodaje uzakonjujejo le za razne primere poškodovanja terjatov:

Časovno die a quo terminirane terjatve prično zastarati z dospelkom termina (čl. 2257 al. 3 c. c.); pravilno, ker pred tem dospelkom niso poškodovane. Terjatve, terminirane die ad quem ali neterminirane, dospejo v spolnitev takoj, so takoj ob nespolnitvi poškodovane in pričnejo torej zastarati s svojim nastankom v zvezi z nespolnitvijo. Kadar je spolnitev terjatve obljubljena »po možnosti«, prične teči zastaranje z dejansko možnostjo, ki jo ugotovi (po § 904 o. d. z.) sodišče. Pri periodično se ponavljajočih činitvah imamo dva pričetka zastaranja: Poedine činitve prično zastarati s svojim vsakokratnim dospevanjem, osnovna pravica (Bezugsrecht) z dospevanjem prve dospele, a nespolnjene činitve ozir. če se je spolnjevanje zopet povzelo, s trenutkom zadnje spolnjene činitve. V vseh primerih je poškodba ali kršitev (pri terjatvah-prinosninah) ali samopoškodba (pri terjatvah-iskovinah). — § 199

nem. drž. zak. ima še te-le pravilne določbe: Ako je treba za to, da dospe terjatev v spolnitev, odpovedi, prične zastaranje, čim je odpoved dopustna (opustitev odpovedi je primer samopoškodbe pravice). Ako mora po odpovedi poteči še nekaj časa (tzv. odpovedna doba), se zavleče pričetek zastaranja za trajanje te dobe. Ako je treba odpovedi za to, da dospejo v spolnitev posamezne periodično se ponavljajoče činitev (tzv. odpoklic), prične zastarati vsaka posamezna činitev, čim je bilo dopustno, jo odpoklicati (toties praescribitur actioni nondum natae, quoties nativitas est in potestate creditoris).

Pri pogojnih terjativah je treba razlikovati: Zastaranje odložno pogojnih terjatev prične — po izrečnih določbah frc. in nem. zakonodaje — z nastopom pogoja; zastaranje razvezno pogojnih z njih nastankom. V obeh primerih korespondirata pričetka zastaranja s trenutkom poškodbe pravice. Pri terjativah pod suspensivno — potestativnim pogojem prične zastaranje takoj z nastankom terjatve, ker gre za primer samopoškodbe, ako upnik ne spolni pogoja, ki je v njegovi potestas. Terjatev zoper poroka je odložno pogojena od neplačila glavnega dolžnika; zato prične zastarati s trenutkom tega neplačila (čl. 2257 al. 2 c. c.).

Zanimiva je še določba § 937 al. 2 grdj. zak., po kateri teče zastaranje poškodovanih pogodbenih pravic »od dana zaključenog ugovora ili postanka uzroka zbog kojega se ugovor kvari.« To besedilo nam potrjuje skoro dobesedno pravilnost trditve, da je povod vsakemu zastaranju poškodba pravice, in da prične teči vsako zastaranje s trenutkom te poškodbe.

O. d. z., ki nima nobenih določb za pričetek zastaranja terjatev, pozna dve za pričetek zastaranja služnostnih pravic: Zastaranje radi neizvrševanja teh pravic se prične v trenutku, ko bi se služnostna pravica mogla izvrševati; zastaranje služnosti, zoper katerih izvrševanje se je obremenjeni uprl, pa se prične s trenutkom upora (§ 1488). Oba trenutka koincidirata časovno s poškodbo služnosti: prvi z njeno samopoškodbo, drugi s kršitvijo.

Za vse pričetke zastaranja velja še nastopna opozoritev: Trenutek poškodbe pravice je le najzgodnejši, ko prične zastaranje teči, ni vedno najkesnejši. Razlog je v tem: Zoper zastaranje odn. njegovo dovršitev se bore preskribenti z reakcijo, katere podrobnosti še poznamo. Ta reakcija jim je možna šele od trenutka, ko zvedo za svojo poškodbo, za višino škode in za osebo poškodovalca (non valenti agere non currit praescriptio). Zato bi se lo-

gično moral pričetek vsakega zastaranja odgoditi do tzv. *tempus scientiae*. Moderne zakonodaje ustrezajo temu logičnemu zahtevku v čim dalje večjem obsegu, zlasti pri kratkih zastaralnih rokih (do 3 let, prim. § 1489 o. d. z.). Pri daljših zastaralnih rokih se pa na nevednost ne ozirajo, ker domnevajo (opravičeno), da bi poškodovanec ob primerni pozornosti moral zvedeti za svojo poškodbo. V primerih upoštevanja *temporis scientiae* govorimo o subjektivnem, sicer o objektivnem zastaranju. Kot pravilo velja objektivno zastaranje, subjektivno mora biti izrečno uzakonjeno (toda analogija z uzakonjenimi primeri ni izključena).

Singularna, posnemanja vredna je še določba § 201 nem. drž. zak., po kateri prične teči zastaranje nekih (v §§ 196, 197 ibidem) navedenih pravic šele s potekom kalendarkega leta, v teku katerega je bila pravica poškodovana. Slično po § 19 avstr. zak. o zavar. pog. Ratio legis je ista, kakor pri računanju zaščitne dobe avtorskih pravic (nedeljivost letnega roka v interesu lažje evidence). Nač. čsl. o. d. z. prevzema določbo § 201 cit. v drugi (novi) odstavci § 1289 (za vse terjatve, pri katerih je med strankami običaj, da se predloži račun ob koncu leta).

Katere pravice so podvržene zastaranju? — Na to vprašanje odgovarjajo primerjane zakonodaje preveč in premalo.

Preveč, kadar uzakonjujejo nezastarljivost vrhovnostnih (suverenitetnih) pravic (nalagati carine, kovati denar, razpisovati davke in druge vladarske pravice (regalije), § 1456. o. d. z., § 924. grdj. zak.). Vrhovnostne pravice so eminentno javnopravne pravice in že kot take odtegnjene ne le ureditvi po civilnih kodeksih, ampak tudi ideji zastaranja. S tem ni rečeno, da bi bile vse javnopravne pravice izvzete iz zastaranja, saj so znani moderni specialni zakoni o zastaranju davkov, pristojbin in sl. A med vrhovnostno pravico, nalagati (razpisovati) davke, in med pravico, naložiti davek v konkretnem primeru, je analogna razlika, kakor n. pr. med nezastarljivo zasebnopravno alimentacijsko pravico in zastarljivim zahtevkom na konkretni alimentacijski obrok. Zasebnopravne pravice države in javnopravnih teles so podvržene zastaranju prav tako, kakor pravice zasebnikov (prednosti, ki jih uživajo pred zasebniki, spoznamo kasneje).

Nepopolne so primerjane zakonodaje zlasti, ker nimajo določbe o praktično važni zastarljivosti ali nezastarljivosti zahtevka, naj se spravi zemljiškoknjižno stanje v

sklad z resničnim pravnim stanjem. Ali je n. pr. zastarljiv ali nezastarljiv zahtevek lastnika s hipoteko obremenjenega zemljišča, naj se zbrise ugasla hipoteka ali zahtevek iz dovršenega priposestovanja ali zahtevek v dejanski posesti se nahajajočega kupca zemljišča, naj se vknjiži njegova lastninska pravica? V slovstvu se izrekajo vsi za nezastarljivost takih zahtevkov, toda iz različnih razlogov. Po m. m. je nezastarljivost utemeljena v javnopravnem interesu na skladnosti zemljiškoknjižnega stanja z resničnim pravnim stanjem; zastarljivost bi ovekovečila nasprotje med dejanskim in pravnim stanjem (Strohal).

Na meji med zasebno- in javnopravnimi pravicami so staležnopravni zahtevki rodbinskega prava, ki so še urejeni po civilnih kodeksih n. pr. zahtevek na ugotovitev zakonskega ali nezakonskega rojstva, na ugotovitev nezakonskega očetovstva, na proglasitev neveljavnosti zakona radi javnopravnih zadržkov. Vsi ti zahtevki so odtegnjeni zastaranju v javnopravnem interesu (§ 1481 o. d. z., § 1290 nač. čsl., § 925 grdj. z.). To pa ne izključuje, da so nekateri med njimi podvrženi prekluzivnim rokom, često prav kratkim n. pr. zahtevek na ugotovitev nezakonskega rojstva proti zakoniti domnevi zakonskega rojstva. — Razvezni in ločitveni zahtevki bi teoretično ne bili izvzeti iz zastaranja, ker razveza in ločitev nista v javnem interesu. V slovanskih državah vprašanje ni praktično, ker se morajo razvezni in ločitveni razlogi uveljavljati čim prej (pred povzemom zakonskega življenja), ker se sicer zapravijo. — Analogno velja za zahtevek na proglasitev neveljavnosti zakona iz zasebnopravnih zadržkov.

Kakor vidimo, preostajajo kot pglavitni kontingent zastaranju podvrženih pravic imovinskopravne pravice, bodisi absolutnopravne, bodisi obligacijske, zlasti zadnje (terjatve). Primerjane zakonodaje uzakonjujejo sicer več izjem, ko so izvzete iz zastaranja tudi imovinskopravne pravice. A po nastopni preiskavi bistva teh izjem se bo pokazalo, da pri njih ne gre za pravice v smislu oblastnega razmerja enega pravnega subjekta nad drugim ali nad stvarmi, da so zato te izjeme le navidezne:

1. Po § 1459 o. d. z. so odtegnjene zastaranju tzv. jura merae facultatis. Za nje se navajata dvojce vrst zgledov: a) »pravica človeka na svoja dejanja« n. pr. kupovati blago tu ali tam, b) »pravica človeka na svojo lastnino« n. pr. rabiti svoje travnike ali svojo vodo. — Pri pravicah človeka na svoja dejanja ad a) ne gre za privatnopravne pravice, temveč za naravno (tudi ustavnopravno zajamčeno) svobodo

človeškega udejstvovanja, ki ji sliči na javnopravnem polju goriomenjene vrhovnostne pravice države. — Pri pravicah človeka na svojo lastnino ad b) gre za gole funkcije (sestavine) lastninske pravice, ne za kak samostojen pravni individuum. Zato je logično, da v vseh primerih, ko ne more zastarati lastninska pravica (kakor bomo videli, v primerih golega neizvrševanja), tudi ne more škodovati neizvrševanje teh nesamostojnih funkcij (sestavin) njegove pravice. Poleg zgledov, navedenih od § 1459 cit., spadajo k takim funkcijam lastninske pravice v § 1481 (§ 1291 čsl.) omejenjene »obveznosti, ki služijo v § 1459 navedeni pravici, razpolagati s svojo lastnino n. pr. obveznost, naj se razdeli skupna stvar ali naj se določi meja«, dalje moderna pravica do »poti v sili«, in še nebroj v zakonodajah nenavedenih psevdopravic n. pr. pravica, premeniti kulturo svojega zemljišča, uporabiti zemljišče kot stavbišče, povišati zgradbe, odkupiti realno breme (§ 1291 čsl.). Vse te »pravice« zato ne trpe radi svojega še tako dolgega neizvrševanja. Na rodbinskopravnem polju jim sliči imenske in zakonite alimentacijske pravice (§ 1481 o. d. z., § 1290 čsl.), ki so tudi le izliv pravnega razmerja žene do moža ali otroka do očeta in zato odtegnjene samostojnemu zastaranju. Pogodbene alimentacijske pravice (zlasti kolikor presegajo zakonite) pa niso odtegnjene.

2. Nezastarljive so od imovinskopravnih »pravice« dalje tzv. oblikovalne ali sekundarne pravice (Gestaltungsrechte). K najbolj praktičnim spadajo odpovedna pravica (pri trajnih pogodbenih razmerjih), odstopna pravica (pogodbenikov radi sopogodbenikove nezvestobe), vstopna (komisijonarjeva), izbirna (pri izbirnih terjatvah) in zlasti še pobotna pravica. Pri nobeni ne gre za oblastno razmerje pravnega subjekta v gori navedenem smislu (z vsebino in užitkom, ki jo nudijo pristne zasebnopravne pravice), ampak za golo upravičenje pravnega subjekta, premeniti z enostranskim dejanjem obstoječe pravno stanje. Taka »upravičenja« (primernejši naziv) se sploh ne dajo poškodovati.

3. Končno ni šteti k zastarljivim »pravicam« gola »pričakovanja« n. pr. presumptivnih dedičev pred delacijo, ker se tudi ne dajo poškodovati. Delatova pravica na vročitev dediščine ne zastara, dokler je ne krši drug pretecent s tem, da se prijavi za dediča, in da sodišče njegovo izjavo sprejme.

Bolj teoretičnega, nego praktičnega pomena je spor za ali zoper zastarljivost ugotovitvenih zahtevkov. Jaz jih, v nasprotju z večino civilistov, ne izvezam iz podvr-

ženosti zastaranju. Razlika med njimi in činitvenimi zahtevki je (razen v vsebini petita) v vrsti in dalekosežnosti kršitve. Činitveni zahtevki nastajajo iz realnih kršitev in gredo za realno restitucijo (institucijo); ugotovitvene zahtevke povzroči verbalna kršitev, ter streme za odpravo stanja ogroženosti. Ti razliki nista tako bistveni, da bi odtegovali ugotovitvene zahtevke zastaranju. § 1487 o. d. z. resnično uzakonjuje poseben zastaralni rok za ugotovitveni zahtevek, »ovreči poslednjo voljo«. Priznavam pa, da je zastaranje ugotovitvenih zahtevkov (zlasti ob rednem 30letnem zastaralnem roku) skrajno nepraktično. Kajti zastaranje ugotovitvenega zahtevka in z njim legitimiranje stanja ogroženosti (ob nepoškodovanosti realnega stanja, ki prihaja gospodarski edino v poštev) nikomur ne škoduje. Vrh tega skrbe formalna prava (civ. pravdna postopanja) za to, da se ugotovitveni zahtevki ne smejo zavlačevati, ker postajajo sicer nedopustni.

Iz povedanega bi sledilo, da pristnih izjem nezastarljivih imovinskopravnih pravic ni. Vendar poznajo primerjane zakonodaje dve taki:

1. Lastninska pravica je podvržena zastaranju le ob kršitvi, ne ob samopoškodbi; neizvrševanje lastninske pravice po lastniku torej ne škoduje obstoju njegove pravice (§ 1459 odz., čl. 2262 c. c., ki pa je potreben utesnjevalne razlage). Notranji razlog za to pristno izjemo izhaja *argumento a contrario* iz § 1479: Lastninska pravica je edina pravica, ki ni na breme drugih (»*Recht gegen Dritte*«, § 1288 čsl.: »právo zatěžující jiného«) t. j. ki se realizira brez obremenitve drugih oseb, v nasprotju k vsem drugim pravicam, obligacijskim (terjatvam) ali stvarnopravnim (služnostim). Zato je ob poškodbah drugih pravic (i ob kršitvah i ob samopoškodbi) vedno interesirana neka »druga« sc. obremenjena oseba na tem, da se stanje poškodovane pravice perpetuira in z zastaranjem legitimira. Tako tudi še ob kršitvah lastninske pravice, kjer ima ta interes (navadno) kršilec. Ob samopoškodbi lastninske pravice pa ni nobenega takega interesenta, kar je po m. m. razlog, da zgolj zanemarjane lastninske pravice ne morejo zastarati. Prav to velja za sorodne negmotnopravne pravice, ki so pa po večini utesnjene drugače (časovno).

2. Zastavnopravno zavarovane terjatve ne zastarajo, dokler in kolikor so krite z vrednostjo premične zastave (§ 1483 o. d. z.). Ako ne bi imeli te posebne določbe, bi veljalo za zastaranje terjatev in za nje danih zastav to le: Zastaranje terjatev (kot glavne pravice) bi bilo

neodvisno od zastaranja zastavne (kot akcesorne) pravice, in bi mogle terjatve, zlasti kadar je bilo njih zastaranje pretrgano, preživeti za nje dano varnost. Zastaranje zastavne pravice pa bi bilo odvisno od zastaranja terjatve, ker zastavna pravica kot akcesorna ne more preživeti glavne pravice, kateri služi. Tak je resničen pravni položaj po o. d. z. pri hipotekah, za katere nimamo posebnih določb. Seveda pa najčešče obe zastaranji, terjatve in nepremične zastave, pričenjata istočasno teči (z neplačilom terjatve ob dospevanju, ko prične non usu zastarati tudi zastavna pravica) in se v istem času (30 letih) dovršita. Posebna določba § 1483 velja le za terjatve, zavarovane z ročno zastavo. Na njej moti predvsem, da govori 1. stavek o nemožnosti zastaranja »zastavne pravice« (radi njenega neizvrševanja), dokler ima upnik zastavo v roki, a 3. stavek o nemožnosti ugašanja »terjatve« po zastaranju, kolikor je krita v vrednosti zastave. Pravilna je zadnja dikcija, ker ne more, kakor rečeno, zastavna pravica nikdar preživeti terjatve, v katere varnost služi. Posebnost določbe § 1483 o. d. z. je torej ta, da podaljša ročna zastava, dokler je v roki upnika in kolikor mu nudi kritje, življenje z njo zavarovane terjatve. Enako določbo poznajo § 1374 nač. čl., § 936 grdj. zak. in §§ 2262, 2180 al. 2 code civil. Nem. drž. zak. (§ 223) in črn. imov. zak. (čl. 625 al. 2) pa uzakonjujeta isto pravno misel tudi v hipotečnem pravu tako, da tudi hipotekarne terjatve ne morejo zastarati, dokler obstoji zadostna nepremična zastava; nem. drž. zak. celo na korist terjatvam, za katerih zavarovanje so bile prenesene pravice fiduciae causa, črnogorski tudi za antihretično zavarovanje terjatve. — Z razlogom, zakaj so zastavnopravno zavarovane terjatve odtegnjene zastaranju, so se bavili najuglednejši civilisti vseh narodov, ne da bi se zedinili. Po m. m. računajo zakonodajci s psihologijo upnika: Kadar terjatev ni zavarovana in ob dospevanju ni plačana, je poškodba pravice podana ne le objektivno, ampak jo upnik tudi subjektivno občuti in zato reagira. Kadar pa je terjatev zavarovana, je upnikova pravica ob dospevanju in neplačilu sicer tudi poškodovana, a upnik te poškodbe glede na svoje kritje v zastavi ne občuti in zato čisto opusti reakcijo. Ta psihologija je umestnejša pri terjatvah, zavarovanih s premičninami (ki jih imajo upniki ob poškodbah v roki), kakor pri hipotekah (kjer ostane zastava v dolžnikovi posesti); zato pozna nezastarljivost z ročno zastavo zavarovanih terjatev več zakonodaj (vse primerjane), kakor nezastarljivost hipotek. Za primer, da je terjatev zavarovana z golim poroštvom, ne pozna navzočne

norme nobena zakonodaja, ker upravičeno ne predpostavlja nobena omenjene psihologije upnika. — Drug, bolj praktičen razlog (izza III. novele) za različnost norm pri terjatvah, zavarovanih s premičninami ozir. nepremičninami, bi bil ta, da je pretežni del ročno zavarovanih terjatev podvržen kratkodobnemu (3 letnemu) zastaranju, ki se naj ob prejetem zavarovanju podaljša, dočim se dajejo hipoteke v splošnem za terjatve, podvržene dolgemu rednemu zastarnemu roku. Sicer pa menjajo v pogledu te norme iste države svoje nazore: po starem frc. pravu so bile izvzete iz zastaranja tudi hipoteke, ne le ročno zavarovane terjatve, kakor po novem code civilu. Čsl. nač. (§ 1293) razširja nezastarljivost na terjatve, zavarovane z retencijsko pravico upnika.

**N a z a s t a r a n j u u d e l e ž e n e o s e b e.** — Na vsakem zastaranju sta udeleženi najmanj dve osebi: p r e s k r i b e n t t. j. titular poškodovane pravice, na čigar nevarnost prične zastaranje teči in ki mu preti iz dovrčitve zastaranja zguba pravice, in i n t e r e s e n t, v čigar korist prične zastaranje teči in ki se mu obeta iz dovrčitve zastaranja razbremenitev (pri terjatvah razdolžitve). Obe osebi, preskribenta in interesenta, imamo pri obeh vrstih poškodbe, pri kršitvi in pri samopoškodbi, izvzemši lastninsko pravico, ki ob samopoškodbi sploh ne prične zastarati. — Glede preskribentov predpisuje § 1454 o. d. z. netočno »da morajo biti sposobni, svoje pravice sami izvrševati«; mišljeno je, da zastaranje ne more pričeti teči ozir. se dovrčiti na škodo oseb, ki jim gre posebna sodna zaščita, dokler te zaščite nimajo n. pr. na škodo nedoletnikov brez zakonitega zastopstva. — Interesenti so najčešče istovetni s kršilci; vprav radi tega kršijo tuje pravice n. pr. dolžniki, služnostni upravičenci, ker so interesirani na svoji razbremenitvi, razdolžitvi i. t. d. Vendar istovetnost osebe interesenta in kršilca ni nujna, ker se dajo kršiti pravice tudi v tujem interesu. V zadnjih primerih so na zastaranju udeležene tri različne osebe: kršilec, interesent in preskribent. — Nobenega kršilca ni, kadar je nastala kršitev pravice po dogodku (naključju), pač pa sta tudi tu interesent in preskribent. — Interesentom ni treba (kakor usukapientom po § 1453 o. d. z.) pridobitne sposobnosti, ker z dovršitvijo zastaranja ničesar ne pridobe, ampak se le razbremene.

**P r e k i n i t e v z a s t a r a n j a.** — Da prične zastaranje teči, je nekaj vsakdanjega; nekaj izjemnega, da se zastaranje dovrši. Navadno se pričeto zastaranje pred dovršitvijo »prekine«. Prekinitev zastaranja je različna ob kršitvah in

ob samopoškodbah, a primerjane zakonodaje govore o prekinitvi le pri prvih. Ob samopoškodbi izhaja iz narave stvari same, da se prekine zastaranje z zopetnim povzemanjem izvrševanja zanemarjene pravice, preden poteče zastaralni rok. Za prekinitev zastaranja ob kršitvah poznajo primerjane zakonodaje dva načina: prostovoljno pripoznanje obstoja kršene pravice po interesentu in citacijo interesenta pred justico.

Pripoznanje mora izjaviti preskribentu interesent, ne kršilec (kadar ne bi bil identičen z interesentom). § 1311 čsl. pravi »tisti, ki se hoče na zastaranje sklicevati«. Izjaviti ga more izrečno ali concludenter n. pr. (po § 208 nem. drž. zak., čl. 633 a imov. z.) z zavarovanjem dospele neplačane terjatve. Po nobeni primerjanih zakonodaj pripoznanje ni vezano na kako obliko. Često je združeno in izhaja implicite iz interesentove obljube, da bo spolnil preskribentov zahtevek v kesnejšem roku. Izhaja tudi iz delne spolnitve tega zahtevka (naplačila, plačila obresti, § 208, čl. 633 a cit.); kadar spolni interesent zahtevek polno, poškodovana pravica ugasne, in ni treba prekinitve zastaranja. Pri odškodninskih zahtevkih zadostuje, da se pripozna njih temelj. Pripoznanje kot prvi zakoniti načinov prekinitve zastaranja je urejeno (razen na že cit. mestih) v § 1497 o. d. z., § 945 grdj. zak., čl. 2248 c. c. in § 23 blg. zak.

Citiran more biti interesent pred justico na več načinov, a zastaranje prekinejo le tisti načini, ki so izrečno uzakonjeni od posameznih zakonodaj kot prekinjevalni razlogi. Take prekinjevalne razloge spoznamo spodaj. Tukaj omenim le, da ni nujno, da se citira interesent na državno sodišče; more se citirati tudi na razsodišče, kadar je utemeljeno njegovo sodstvo (§ 220 nem., čl. 633b črn.). Citacije, ki niso uzakonjene kot prekinjevalni razlogi, zastaranja ne prekinejo n. pr. prijava terjatve v zapuščinskem sodnem postopanju, še manj izvensodni opomin (čl. 633 al. 2 črn.), dasi bi bil napravljen po odvetniku. — Sodne citacije, uzakonjene kot prekinjevalni razlogi od posameznih zakonodaj, so v tako tesni zvezi s formalnim (pravdnim) pravom, da jih ni mogoče navesti izčrpno; navajam le najbolj bistvene in praktične, zlasti po določbah o. d. z. in nem. drž. zak.: a) Tožbe (§ 1497 o. d. z., § 1311 nač. čsl., § 945 grdj. zak., čl. 2244 c. c., § 209 al. 1 nem., čl. 933 b črn., § 20 blg. z.); ni razlike, so-li činitvene ali ugotovitvene. — b) Prošnje za izdajo plačilnega povelja v sodnem opominjevalnem postopanju (zak. stare Avstrije z dne 27. apr. 1873, § 209 al. 2 št. 1 nem.); ne dela razlike, ali je vložena opominjevalna

tožba ali prošnja. — c) Uveljavljanje zahtevka v tzv. adhezijskih postopanjih. — č) Uveljavljanje zahtevka med ustno sporno razpravo n. pr. z razširjenjem tožbenega zahtevka, s predlogom v smislu §§ 236, 259 staroavstr. c. pr. r., s prijavo terjatve v pobot (§ 209 al. 2 št. 3 nem.). Čl 933 b črn. pravi vobče, da nastopi prekinitev, »kadar pride obstoj dolga do razprave v kakem pravnem sporu, dasi o drugem predmetu, in se to zabeleži v sodnih spisih.« Slično § 1311 čsl.: »S tožbo so izenačeni vsi akti, ki vodijo, kakor tožba, k zadostitvi iz uradne moči.« — d) Naznanitev spora (prim. § 209 al. 2, št. 4 nem.). — e) Prijava k stečaju (§ 9 al. 1 jgsl. steč. z., § 209 al. 2, št. 2 nem.). — f) Končno prekinja izvršljive zahtevke vsak izvršilni korak (§ 209 al. 2, št. 5 nem.; frc. commandement, izjemoma saisie). — V podrobnostih so razlike celo med sistemom stare Avstrije in med nemškim. Prošnje, predložene vrhovnemu sodišču za določitev krajevno pristojnega sodišča (po § 28 j. n.), imajo po § 210 nem. drž. zak. prekinjevalni učinek, a staroavstr. praksa ga praeter legem ni priznavala.

Vsi navedeni sodni koraki učinkujejo prekinjevalno le tedaj, ako se z njimi sproženo postopanje »v redu« (tako, kakor treba) nadaljuje (§ 1497 o. d. z.). Ne zadostuje n. pr. vložitev tožbe, temveč je treba njenega nadaljevanja do uspešne sodbje ali do poravnave. Ne zadostuje prijava terjatve k stečaju, temveč je treba njenega vzdrževanja do likvidiranja. Ako bi se vložena tožba umaknila ali ako bi bila odbita a limine fori, bi zastaranje ne veljalo za prekinjeno (§ 212 nem.); pravtako ne, ako bi se k stečaju prijavljena terjatev umaknila pred likvidiranjem (§ 214 nem.). Če se vložena in vzdrževana tožba zavrne pravnomočno in merito, je s tem izkazano, da pravice ni bilo, da torej tudi ni mogla biti poškodovana, in zastaranje sploh ni pričelo teči. Manj pravilno se sme reči (§ 1311 čsl.), da velja zastaranje v tem primeru za neprekinjeno. — V podrobnostih je tudi o vprašanju, kdaj je postopanje »v redu« nadaljevano, polno sporov, divergentnih rešitev in zevajočih vrzeli. K takim sporom spada zlasti vprašanje, kako vpliva po strankah dogovorjeno mirovanje postopanja na nastopivšo prekinitev: Po § 211 nem. drž. zak. preneha prekinitev z zadnjim pravnim dejanjem strank ali sodišča. Manj stroga je bila praeter legem praksa v Avstriji: Radi golega dogovora strank na mirovanje postopanja prekinitev še ni prenehala; sporno pa je ostalo, ali je prenehala že s potekom trimesečne (minimalne) mirovne dobe ali šele (po več judikatih) z nepri- merno dolgim zavlačevanjem povzema mirujočega postop-

panja. Primernejša od obeh rešitev, nem. in staroavstr., se zdi ona čl. 2247 c. c., po kateri prestane prekinjevalni učinek po treh letih mirovanja pravde. — Drug spor se tiče odgovora na vprašanje, ali prekine zastaranje izvršljivih zahtevkov izvršilni predlog odn. pravnomočna dovolitev izvršbe po sebi ali le v zvezi z nadaljevanjem izvršbe do njene oprave (anal. ex 1497 o. d. z.). Na noben način ne velja zastaranje za prekinjeno, če se izvršilni predlog umakne, ali če se dovoljena izvršba na zavezančev predlog razveljavi (§ 216 nem.). — Zadovoljivo more rešiti vse te spore le bodoči zakonodavec.

Učinek prekinutve je v tem, da pravno ne upoštevamo odlomka zastaralnega roka poteklega do prekinutve (§ 217 nem.). Ako trdi čl. 634 črn. in tudi mnogi civilisti, da prične s prekinutvijo zastaranje znova teči, to ni točno. Za pričetek otvoritve novega zastaranja je marveč treba nove p o š k o d b e. Ako se je n. pr. zastaranje prekinilo s tem, da je dolžnik pri upniku izposloval odlog plačila, novo zastaranje ne prične teči z dovolitvijo odloga, marveč šele s potekom novega plačilnega roka (če se ga dolžnik ne drži). — Kadar se po pravnomočni zavrnutvi tožbe dovoli obnova postopanja, in se v obnovljenem postopanju tožbi ugodi, velja za prekinjeno zastaranje, ki je nastopilo po vloženih prvi tožbi, tako da ne more tožniku škodovati, (čl. 35 uvodn. zak. k jgsl. c. pr. r., še širše § 1311 al. 2 čsl.). — Ako se vtoži le del terjatve, nastopi prekinitev le v pogledu tega dela, razen če se je zahtevala z delno tožbo hkratu ugotovitev glede vse terjatve. — §§ 24—26 blg. zak. in čl. 951 imov. zak. poznajo še (prav umestne) določbe o učinkovanju prekinutve zastaranja, dosežene (od upnika) proti enemu solidarnih dolžnikov ali proti glavnemu dolžniku, na breme vseh ostalih sodelžnikov ozir. na breme poroka, in o analognem učinkovanju, doseženem (proti dolžniku) od enega solidarnih upnikov, na korist vseh soupnikov.

(Konec prih.)

---